

Rabbi Jezus en zijn rabbijnse collega's

Rabbi Jezus tussen Farizeeën en Chassidiem

Maartje van Tijn

theologische uitgeverij NARRATIO

De op de voorzijde afgedrukte tekst is de eerste bladzijde van het tractaat Ketoebboth uit de babylonische Talmoed. De Misjnatekst van vier regels begint in het versierde hokje. Daarna volgt de Gemaratekst die uitvoerig ingaat op de korte tekst. Samen vullen zij de middenkolom. Links en rechts daarvan staan commentaren op de Talmoed afgedrukt, meestal stammend uit de middeleeuwen. De buitenste rand biedt ruimte voor verwijzingen naar plaatsen in Tenag en andere plaatsen in Talmoedische literatuur.

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
NUGI 636

ISBN 90 5263 203 0

©1996 uitgeverij NARRATIO,

Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem. Tel. 0183 62 81 88

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Distributie in België: Liprobo, R. DessainIn 16, 2800 Mechelen.

Klein woordje vooraf

Zegt een serieus getint geintje:

“Twee Joden – vier gedachten - acht meningen – zestien ruzies...”. Van oudsher is dat zo: Het Jodendom wel een “mekaar-tegenspraak-cultuur” genoemd. Het is niet alleen niet erg, het is zelfs bepaald loffelijk, als je het op goede gronden, waar je diep over hebt nagedacht, niet met de ander eens bent. En als er dan een ‘goed’ gesprek ontstaat, zo’n gesprek, waar de vonken van af spatten, terwijl geen van de gesprekspartners de ander nader lijkt te komen, gevat en geestig... tja, dan zijn we zo gelukkig alvast een klein stukje paradijs op dees’ aarde mee te mogen maken en te beleven. Een klein stukje hemelse ‘leerschool’ uit het ‘hemelse Jeruzalem’, waar zelfs de grote en enige God ijverig aan het ‘lernen; is samen met Israëls wijzen en geleerden, komt dan voor onze bloedeigen ogen op onze aarde nedergedaald. Kan het ‘jofeler’? (Het woordje ‘jofel’ komt van het Hebreeuwse ‘jaffè’- ‘mooi’ of van het Hebreeuwse ‘joffie’ – ‘moeite’).

En denkt u nu asjeblijft niet, dat die discussianten, Joden, door een ernstig of afschuwelijk meningsverschil gescheiden zouden zijn, omdat ze anders toch die spreekwoordelijke, Nederlandse ‘vuile was’ niet dusdanig te kijk zouden hebben gehangen. Welnee – ze hebben zich weer eens lekker uitgeleefd, ze hebben zich weer eens lekker af kunnen reageren. Niet voor niets heb ik de ouder liberale rabbijn Jacob Soetendorp, z.l. (gestorven 28 juli 1976; ‘zigronnò liwraga’ – ‘zijn aandenken zij tot zegen’) ooit horen verklaren, dat er bij Joodse godsdienstgeschillen wél stromen inkt, maar géén stromen bloed gevloeid zijn. En dat is móóí, als je dat van een godsdienstige groepering zeggen kunt. Binnen die ‘mekaar-tegensprek-cultuur’ moeten we ook de ‘twist’-gesprekken van de Joodse rabbi Jezus met zijn Joodse mede-leraren zien en waarden – met de Farizeeën uit zijn dagen en met hún schriftgeleerden (dat waren hun secretarissen in tegenstelling tot die andere schriftgeleerden, de secretarissen van het Tempelbestuur).

Het Joodse volk bestaat vandaag de dag en bestond ook al in Jezus’dagen uit een bonte waaier van Joodse stromingen. Van die Joodse stromingen uit Jezus’dagen noem ik hier kort (en ik citeer hierbij de schrijfster Andreas Burnier in het dagblad Trouw, van zaterdag 4 november ’95):

- *de Phariseeërs*: democratisch gezinde Tora-geleerden, religieuze leiders, maar geen priesters, met veel aanhang onder het volk; zij zijn het begin van het rabbijnse jodendom.
- *de Sadduceeërs*: een kleine elite-groep, met zowel koninklijke als priesterlijke als algemene politieke invloed. Zij collaboreerden enigszins met de Romeinse bezetters.
- *De Samaritanen*: een groep ontstaan na de verwoesting van het noordelijke rijk in de achtste eeuw voor de (gewone) jaartelling. (Waren dat nog wel de echte Joden?)
- *de Essenen*: een religieuze commune, zoals die verder niet in het jodendom voorkomt. Zij leefden bij voorkeur celibatair, waren gekant tegen de tempeloffers, waren pacifistisch en zonderden zich af op verlaten plekken, ver van de algemene samenleving.
- *de Qumran-sekte*: ook een kloosterachtige orde, mystiek georiënteerd met een apocalyptische visie (een visie gebaseerd op de openbaring). Hun messianistische verwachting leek echter niet op die van de latere christenen. De Qumran-leden waren juist sterk (en dan wel sterk negatief) gericht op de Tempel en op de traditionele Joodse priesterkaste en leerden apodictisch (op gezag); dit in tegenstelling tot de Phariseeërs, wier leer van open discussies uitging en uiteenlopende opvattingen toeliet. (er zijn echter geleerden, die de leden van de Qumran-sekte en de Essenen met elkaar identificeren).
- *de Zeloten*: een activistische, messianistische vleugel van de Phariseeërs.
- *de Chassidiem*: een mystieke, piëtistische vleugel van de Phariseeërs (niet te verwarren met de Oosteuropese Chassidiem uit de achttiende eeuw en later).
- *de diaspora-Joden van Babylonië*: van de circa zeven miljoen Joden in de eerste eeuw woonde ongeveer de helft buiten Errets-Jisraëel (het land van Israël), of zoals de Romeinse bezetters het noemden: Palestina. De vaak welvarende en zeer geleerde Babylonische Joden ontwikkelden de (Babylonische) Talmoed in grote academies van wereldfaam.
- *de diaspora-Joden van Egypte*: een eveneens welvarende en vaak zeer ontwikkelde gemeenschap. De Joden in Egypte stonden sterk onder invloed van de laat-Griekse (‘hellenistische’) cultuur en zij legden kiemen voor het jodendom als een wereldreligie. Zij hadden veel uitwisseling met Platonische en Aristotelische filosofie, met gnosticisme en met oosterse leringen en mystiek. In Alexandrië ontstond de Septuagint, de Hebreeuwse bijbel in Griekse vertaling. (ca. 250- ca. 100 voor de g.j.)
- *de overige diaspora-gemeenschappen*: in Syrië, in Rome en in Ethiopië waren eveneens geleidelijke joodse gemeenschappen ontstaan. Onder invloed van de hen omringende culturen ontwikkelden zij vaak eigen visies en afwijkende liturgische gebruiken.

Samen met de latere Christenen hebben we hier al meer dan tien onderscheiden groeperingen, waarvan sommige krachtig met elkaar overhoop lagen, zoals de democratisch gezinde Phariseeërs met de elitaire en soms collaborerende Sadduceeërs, of de zeer strijdlustige, anti-Romeinse Zeloten met de pacifistische Essenen en de devote Chassidim.”

Je zou zeggen: Wat is het verschil met de Joden in onze dagen? Behalve natuurlijk dat de vele tientallen Joodse groeperingen zich vandaag de dag tooien met andere namen...

(De Israëlich-Joodse schrijver Amos Oz zei eens – in het Noord-Hollands Dagblad van 24 oktober, '95: “In Israël wonen ruim vijf miljoen inwoners. Dat zijn behalve ruim vijf miljoen presidenten ook nog eens ruim vijf miljoen messiassen.” En die zijn het ook vast niet altijd allemaal met elkaar eens, daar kun je van op aan!) En wat is het verschil met de vele tientallen, ja zelfs honderdtallen (of meer) Christelijke denominaties, alleen al in ons piepkleine landje? – ik heb ze nooit geteld.

Betekent dit nu, dat rabbi Jezus en zijn voornaamste gesprekspartners in het Tweede Testament, de Farizeeën en hun schriftgeleerden-secretarissen, elkaars verklaarde vijanden waren? Ho ho, nee nee – ze waren hoogstens, en dan enkel maar voor zolang als het duurde, ‘kwaaië vrienden’. En dat is iets héél anders. Dat snapt een kind.

In deel 1 van deze serie heb ik in een tamelijk uitgebreide inleiding al uit de doeken gedaan (zo'n beetje) wie rabbi Jezus was en in wat voor een wereld hij geleefd heeft – een door en door Joodse wereld – gevestigd in het Joodse land van Israël, echter in Jezus' dagen al voor zo'n kleine honderd jaar door de Romeinen bezet (vanaf 63 voor de g.j.). In de nog uitgebreidere uitleiding schreef ik het een en ander over de rabbijnse literatuur. Dat ga ik niet helemaal nog eens vertellen. Het staat er immers al.

In het derde gedeelte zal ik het voornamelijk hebben over: ‘de ommekeer’ (de actieve terugkeer van de mens tot God), over ‘de maat, waarmee het menselijk lot gemeten wordt’ en over ‘het oordeel in de komende wereld’.

Ik wens u veel leesplezier en denkplezier en discussieplezier, Hopelijk tot horens en wie weet: tot ziens,

Maartje van Tijn.

Post Scriptum: Wat zijn Joden? Joden zijn mensen, die niet kunnen slapen en die anderen niet laten slapen.

Over Farizeeën., Sadduceeën, Chaddisiem en Jezus

“Jodenjongen (1920)

de bedelaar die zich heer jesus waande
wij wierpen knopen in zijn vieze pet

ik zie hem nog door mijn geheugen gaande
op een stuk jute liggend langs de weg

en mij bekruipt de spijt/niet dat ik hoonde
zo deed mijn volk/maar dat ik hem niet vroeg

of hij soms dichter was en waar hij woonde
en hoe in godsnaam hij die pijn verdroeg

want bij de burenen in een boerenhuis
zag ik hem wel eens hangen aan het kruis”

(Door Saul van Messel, pseudoniem van dr. Jaap Meijer. Uit: “Drenthe. Een bundel Joodse poëzie”, uitg. Horizon-taal, literaire reeks van de Stichting “Het Drentse Boek”, 1982, blz. 57)

Farizeeën en Jezus

Dit is een moeilijk onderwerp – niet omdat het in waarheid zo bijzonder ingewikkeld is, maar omdat mijn lezers naar menselijke waarschijnlijkheid zich bij het lezen een heel andere dan hun traditionele denkwijze moeten gaan eigen maken. En da's altijd een moeizame bezigheid. Waren de Farizeeën dan niet de huichelaars bij uitstek, waarvoor ze in de Christelijke wereld doorgaans werden (en worden?) aangezien? En uitgekreten?

Midrasj:

Rabbi Jehosjoe'a placht te zeggen: een dwaze vrome en een sluwe afbreker en een Farizeze vrouw en de slagen de Farizeeën (Farizeeën –Hebreeuws: *'Persoesjiem'* - *die als een plaag voor de wereld zijn*) – zij richten de wereld ten gronde.

Wie (letterlijk welke) is een dwaze vrome? Die een kind zag, dat worstelde in de stroom (*om niet te verdrinken*).

Hij zei: Als ik mijn gebedsriemen heb afgelegd zal ik hem redden. Met dat hij zijn gebedsriemen aflegt, sterft het (kind).

(Er staat letterlijk: “Laat deze zijn ziel uitgaan.” Voor ‘ziel’ staat in het Hebreeuws ‘neffesj’, eigenlijk ‘keel’ gelijk te stellen met het bloed – zie Gen. 9:4 -, het vitale levensbeginsel. Want wat gebeurt er als je de keel opensnijdt van mens of ander zoogdier? Dan stróómt het bloed en sterft het opengesneden schepsel binnen de kortste keren.

En het kind uit onze midrasj moet door de onrechte vroomheid van zo'n onechte vrome helaas verdrinken en dat terwijl en jood alle geboden – op drie na – opzij moet zetten als het erom gaat een leven te redden, ook zijn eigen leven; die drie te nimmer opzij te zetten geboden zijn: Afgodendienst, moord en incest).

Hij zag een vrouw wegzinken in de stroom en zei: Het is niet fatsoenlijk (lett. 'de weg van de wereld'-goed gedrag, waardig, welopgevoed, beleefd en hoffelijk) Om haar te bekijken en te redden.

(Commentaar: Zie hierboven).

Hij zag een vroege vijg

(die het eerst rijpt en als een uitgezochte lekkernij beschouwd wordt, zie deel 1, blz 30);

hij zei: Wie ik het eerst ontmoeten zal, die zal ik haar geven

(hij wil er dus niet zelf van genieten).

Wie (letterlijk welke) is een sluwe afbreker? Zei rabbi Jochanan: Die zijn woorden smakelijk maakt voor de rechter (*om een wit voetje bij hem te halen*), voordat zijn metgezel (*in dit geval zijn tegenstander*) in het proces gekomen is.

Rabbi Abbahoe zegt: Hij, die een dinar aan een arme geeft om hem tweehonderd zoez (*een dinar is honderd zoez*) vol te maken. Wij hebben geleerd: wie tweehonderd zoez heeft mag niet nemen: de nalezing van de oogst, het vergetene, de vergeten hoek (*van de akker*) en het tiende van de armen (*de gave van de veldvruchten aan de arme, zie Lev. 23:22, Deut 24:19, zie ook Lev. 19:9*) (*Dus die sluwe afbreker van de goede weg van de Tora, geeft een dinar aan die arme en zorgt er zodoende voor, dat die arme tweehonderd zoez in zijn bezit heeft en aldus geen recht meer kan laten gelden op al deze speciale gaven voor de armen. En op die gewiekste wijze krijgen de grootgrondbezitters fijn geen pijn in hun geldzak van al die spelbrekerige en 'kostelijke' voorschriften van de Tora*).

Raw Josseeg bar Chamma zei (op naam van) raw Sjesjet: Hij, die anderen op zijn paden leidt. (*Letterlijk neerbuigt op zijn paden – die voor zijn medemens op een vrome probeert te lijken: die zegt: Doe als ik – en die daarmee zijn boze daden, zijn afbrekerij van de goede weg van de Tora, tracht te bemantelen*).

Rabbo Zerieka zei (op naam van) raw Hoena: Hij, die (*bij de vervulling van religieuze voorschriften*) het voor zichzelf lichter maakt en voor anderen zwaarder.

Een Farizeese vrouw – onze leermeesters leerden: Een (*almaar*) biddende maagd, een (*almaar*) omzwervende (babbelachtige) weduwe – zie, zij zijn het, die de wereld te gronde richten. Ze voegden eraan to: Een (*almaar*) vastende maagd.